

آشنائی با ائمہ حدیث (کتب شش گانہ)

تألیف:

دکتر حسین تاجی گلہ داری

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

آدرس ایمیل:

سایت‌های مفید

www.aqeedeh.com

www.islamtxt.com

www.ahlesonnat.com

www.isl.org.uk

www.islamtape.com

www.blestfamily.com

www.islamworldnews.com

www.islamage.com

www.islamwebpedia.com

www.islampp.com

www.videofarda.com

www.nourtv.net

www.sadaislam.com

www.islamhouse.com

www.bidary.net

www.tabesh.net

www.farsi.sunnionline.us

www.sunni-news.net

www.mohtadeen.com

www.ijtehadat.com

www.islam411.com

www.videofarsi.com

بسم الله الرحمن الرحيم

فهرست مطالب

سخن مؤلف	۷
۱- مختصری از زندگینامه امام محمد بن اسماعیل بخاری	۹
شیوخ ایشان:	۱۱
شاگردان ایشان:	۱۱
تألیفات:	۱۲
صحیح بخاری و انگیزه‌ی تألیف:	۱۳
ترتیب صحیح بخاری:	۱۴
شرح صحیح بخاری:	۱۶
مختصر صحیح بخاری:	۱۷
وفات:	۱۷
۲- امام مسلم نیشاپوری	۱۹
شیوخ امام مسلم:	۱۹
شاگردان ایشان:	۱۹
تألیفات:	۲۰
صحیح امام مسلم و ویژگی‌های آن:	۲۱
شرح صحیح مسلم:	۲۲
مختصر صحیح مسلم:	۲۲
وفات:	۲۳

- ۳- امام ابو داود سجستانی (سیستانی) ۲۵
- شیوخ امام: ۲۵
- شاگردان امام: ۲۶
- تألیفات: ۲۶
- سنن اُبی داود: ۲۷
- شرح سنن اُبی داود: ۲۸
- مختصر و تہذیب سنن اُبی داود: ۲۸
- وفات: ۲۸
- ۴- امام ابو عیسیٰ ترمذی ۲۹
- شیوخ امام: ۲۹
- شاگردان امام: ۳۰
- تألیفات: ۳۰
- جامع یا سنن ترمذی: ۳۱
- شرح جامع ترمذی: ۳۲
- وفات: ۳۲
- ۵- امام ابو عبد الرحمن نسائی ۳۳
- شیوخ امام: ۳۳
- شاگردان: ۳۴
- تألیفات: ۳۴
- سنن نسائی: ۳۵
- شرح سنن نسائی: ۳۵
- وفات: ۳۶

۳۷	۶- امام ابن ماجہ قزوینی.....
۳۷	شیوخ امام:.....
۳۷	شاگردان امام:.....
۳۸	تألیفات:.....
۳۸	کتاب سنن ابن ماجہ:.....
۳۹	چاپ و شرح سنن ابن ماجہ:.....
۳۹	وفات:.....

سخن مؤلف

الحمد لله والصلاة والسلام على رسول الله وعلى آله وصحبه ومن والاه اما بعد:

یکی از منت‌ها و نعمت‌های بی‌کران خداوند کریم بر این بنده‌ی گنهکار این است که محبت و عشق حدیث نبوی و علوم حدیث؛ بویژه علم رجال شناسی را در قلبم جای داد؛ تا در روشنایی حدیث رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم بتوانم راه حق و مستقیم را از میان راه‌های باطل و کج بشناسم، و از حق پیروی نموده و از باطل اجتناب ورزم، خداوند بزرگ قرآن کریم را نازل فرمود و آن را از تحریف و تبدیل و تغییر و دگرگونی محفوظ نمود، همچنین شرح و بیان‌کننده قرآن؛ یعنی حدیث نبوی نیز توسط حافظان عادل و ثقة از تغییر و تبدیل و اضافه محفوظ داشت، بطوری که اگر شخصی شب در درون خانه‌اش حدیثی جعل کند و به رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم منسوب نماید، پیش از طلوع صبح ناقدان و حافظان حدیث دروغ‌اش را بر ملا نموده‌اند، بله تاریخ اسلام سرشار از نام ائمه دین و حافظانی می‌باشد که برای حفظ و جمع‌آوری احادیث مصطفی صلی الله علیه وآله وسلم شبانه روز سعی و تلاش نمودند.

خواننده گرامی! کتابچه‌ای که اکنون در دست دارید در اصل جزوه‌ی مختصری است که برای طلاب مدرسه علوم دینی گله دار در سال ۷۵ شمسی جمع‌آوری و تهیه کرده بودم؛ تا کلید و راهنمایی برای شناخت راویان و ائمه حدیث باشد؛ از آنجایی که شناخت کتب سته‌ی حدیث و مؤلفین‌اش برای مسلمان بویژه نسل جوان و تحصیل کرده اهمیت بسزایی دارد عده‌ای از محبان پیشنهاد بازنگری و چاپ این جزوه را ارائه دادند؛ که بنده نیز پیشنهاد آنان را پذیرفتم، وبعد از بررسی و اضافه برخی مطالب، این کتابچه را به شما برادر و خواهر گرامی تقدیم می‌دارم، امید است که در درگاه الهی مورد قبول واقع گردد.

قابل یاد آوری است که بنده‌ی ناچیز کتب شش گانه حدیث، و سایر کتب حدیث از مسانید و سنن و اجزاء را از علما و محدثین عصر با سند متصل به رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اجازه‌ی روایت دارم .

برخی از مشایخ اینجانب در سماع و اجازه روایت حدیث:

۱- امام و محدث شیخ بدیع الدین راشدی سندی مکی رحمته.

۲- محدث و زاهد بزرگوار شیخ محب الله شاه راشدی سندی رحمته.

۳- محدث و فقیه بزرگ علامه محمد عاشق الهی بلند شهری مدنی رحمته.

۴- محدث و فقیه حافظ عبد المنان نور پوری حفظه الله تعالی.

۵- حافظ شیخ عبد السلام بهتوی رحمته.

که سلسله اسانید هر کدام از این مشایخ در دفاتر خاص روایت ثبت؛ و مشخص می‌باشد.

در پایان از خداوند مسئلت دارم که قلم عفو بر گناهانم بکشد، پدر و مادر و سایر رفتگان و مشایخم را غریق رحمت بگرداند.

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمین.

خادم العلم والعلماء

دکتر حسین تاجی گله داری

شارجه - ۱۲ ربیع الأول ۱۴۲۸هـ

برابر با فروردین ۱۳۸۶ش

۱- مختصری از زندگینامه امام محمد بن اسماعیل بخاری

امام ابو عبد الله محمد بن اسماعیل بن ابراهیم بن مغیره بن بردزبه جعفی بخاری، در روز جمعه بعد از نماز، در ۱۳ ماه شوال سال ۱۹۴ هجری در بخارا (یکی از شهرهای ازبکستان کنونی) در خانواده ای متدین چشم به دنیا گشود، پدرش اسماعیل، یکی از علمای حدیث، در آن زمان بود.

تاریخ نویسان می گویند: امام محمد بخاری در کودکی به علت بیماری نابینا گردید؛ و طبیبان از علاجش ناتوان شدند، مادرش بسیار غمگین بود و شبانه و روز دعا می کرد و از خدا می خواست که بینائی فرزندش به وی بازگرداند؛ شبی حضرت ابراهیم علیه السلام را در خواب دید که به او می گوید: بخاطر دعاهایت خداوند بینائی فرزندت را به او برگردانیده است؛ پس چون صبح نمود دید که خداوند فرزندش را شفا داده و بینائی اش را به وی باز گردانیده است.

امام محمد بخاری از همان آغاز کودکی شیفته علم حدیث بود، لذا تحصیلات خود را از مکاتب سنتی بخارا آغاز کرد، پس از فراگیری تحصیلات ابتدائی به حلقه‌ی دروس علمای حدیث پیوست، سپس برای تحصیل و فراگیری علم بیشتر به سرزمین‌های دیگر مانند: نیشاپور، ری، بلخ، مکه، مدینه، بصره، کوفه، بغداد، دمشق، فلسطین و... که مراکز علمی آن زمان به شمار می آمدند، مسافرت کرد، او در این مسافرت‌ها که به اقطار جهان نمود با بسیاری از حفاظ و اهل حدیث ملاقات کرد، و احادیث زیادی شنید و روایات‌های فراوانی نوشت.

امام بخاری حافظه و هوش خاصی داشت، بطوری که از همان دوران کودکی اساتیدش ضریب هوشی خارق العاده‌ای را در سیمایش می دیدند، روزی احمد بن حفص

– یکی از اساتیدش – نگاهی به وی انداخت و گفت: این شخص به شهرت خواهد رسید.

حاشد بن اسماعیل می گوید: محمد بن اسماعیل بخاری، کودکی بیش نبود و همراه ما از محضر اساتید حدیث کسب فیض می کرد، ما می نوشتیم اما او چیزی نمی نوشت، ما به او می گفتیم: این آمدن و رفتن چه فایده ای دارد شما که چیزی نمی نویسید؟! او بعد از گذشت شانزده روز به ما گفت: شما مرا بسیار سرزنش می کنید؛ اکنون آنچه نوشته اید بیاورید و به من نشان دهید.

ما نوشته هایمان که حدود پانزده هزار حدیث بود به وی نشان دادیم، آنگاه امام بخاری همه ی آن ها را همانگونه که نوشته بودیم از حفظش برای ما خواند و ما برخی نوشته هایمان را تصحیح کردیم.

امام بخاری در قوت حافظه نابغه بود؛ ایشان می گویند: من صد هزار حدیث صحیح، و دویست هزار حدیث غیر صحیح از حفظ دارم.

هنگامی که امام بخاری به بغداد رفت، و آوازه ایشان زبانزد خاص و عام گردیده بود، علما و محدثین بغداد تصمیم گرفتند که حافظه ی امام بخاری را بیازمایند، لذا یک صد حدیث را انتخاب کردند و متن و سند احادیث را وارونه نمودند، یعنی متن هر حدیث را با سند حدیث دیگر مخلوط کردند و برعکس، سپس ده نفر را برگزیدند، و به هر کدام از آنان ده حدیث دادند، آنگاه هر کدام از آنان آن ده حدیث را از اول تا آخرش برای امام بخاری می خواند، و از امام سؤال می کرد، امام بخاری در پاسخ می گفت: این حدیث را نمی شناسم، این گونه یکی پس از دیگری ده احادیثش را به پایان رساند، و امام فقط می گفت: این حدیث را نمی شناسم. افراد نادانی که حاضر بودند، گفتند: او جاهل و ناتوان است، و نمی داند، اما علما و محدثین به یکدیگر نگاه کردند و گفتند که وی متوجه شده است.

آنگاه امام بخاری به نفر اول فرمود: حدیث اولی که برایم خواندی صحیحش چنین است، و متن و سند آن را بیان نمود، و اینگونه همه‌ی احادیثش را تصحیح و اصلاح کرد، سپس به همین ترتیب متن و سند همه‌ی احادیث نه نفر دیگر نیز درست نمود، و اشتباهاتشان را بیان کرد، سرانجام همه‌ی حضار به قدرت حفظ و ذکاوت شگفت انگیزش اعتراف نمودند.

شیوخ ایشان:

- ۱- عبید الله بن موسی عیسی (ت: ۲۱۳هـ).
- ۲- مکی بن ابراهیم بلخی (ت: ۲۱۵هـ).
- ۳- عبد الأعلى بن مسهر (ت: ۲۱۸هـ).
- ۴- ابو نعیم فضل بن دکین (ت: ۲۱۹هـ).
- ۵- آدم بن ایاس (ت: ۲۲۰هـ).
- ۶- عفان بن مسلم بصری (ت: ۲۲۰هـ).
- ۷- عبد الله بن عثمان مروزی (ت: ۲۲۱هـ).
- ۸- یحیی بن معین (ت: ۲۳۳هـ).
- ۹- علی بن مدینی (ت: ۲۳۴هـ).
- ۱۰- احمد بن حنبل (ت: ۲۴۱هـ).
- ۱۱- و...

شاگردان ایشان:

امام بخاری در عنفوان جوانی تدریس را آغاز نمود و آوازه‌اش به گوش تشنگان علم رسید، لذا جمعیت انبوهی برای شنیدن درس حدیث در محضرش حاضر شدند، امام در شهرهای بصره، بغداد، حجاز، بلخ و غیره به تدریس پرداخت، و در اواخر عمرش به زادگاهش بخارا بازگشت، و مدت طولانی مشغول تدریس و تحدیث گردید، بیش از نود

هزار نفر کتاب «صحیح» را از زبان ایشان شنیده‌اند، برخی از شاگردان برجسته‌ی امام را ذکر می‌نماییم:

- ۱- مسلم بن حجاج نیشاپوری (ت: ۲۶۱هـ)
- ۲- ابو عیسی محمد بن عیسی ترمذی (ت: ۲۷۹هـ)
- ۳- ابو عبد الرحمن احمد بن علی نسائی (ت: ۳۰۳هـ)
- ۴- ابو علی صالح جزره (ت: ۲۹۳هـ).
- ۵- ابو عبد الله محمد بن نصر مروزی (ت: ۲۹۴هـ)
- ۶- ابو جعفر محمد بن عبدالله حضرمی (ت: ۲۹۷هـ)
- ۷- ابوبکر محمد بن اسحاق ابن خزیمه (ت: ۳۱۱هـ).
- ۸- محمد بن یوسف فربری
- ۹- ابراهیم بن معقل نسفی
- ۱۰- و....

تألیفات:

امام بخاری خدمات شایانی برای اسلام انجام داد، و کتاب‌های گرانبهای از خود بجای گذاشت که مهمترین آنها کتاب ایشان در حدیث [الجامع الصحیح] «صحیح بخاری» می‌باشد، امام بخاری در عنفوان جوانی به تصنیف و تألیف روی آورده است. کتاب‌های دیگر امام بخاری عبارتند از:

- ۱- الأدب المفرد
- ۲- التاريخ الكبير
- ۳- التاريخ الأوسط
- ۴- التاريخ الصغير
- ۵- التفسير الكبير
- ۶- المسند الكبير

- ۷- کتاب العلل
- ۸- کتاب رفع الیدین
- ۹- کتاب الأشربة
- ۱۰- کتاب القراءة خلف إمام
- ۱۱- کتاب الضعفاء
- ۱۲- بر الوالدین
- ۱۳- کتاب الکنی
- ۱۴- خلق افعال العباد
- ۱۵- أسامی الصحابة.

صحیح بخاری و انگیزه‌ی تألیف:

همچنان که ذکر نمودیم امام بخاری علاوه از کتاب «صحیح» کتاب‌های گرانبهای دیگر نیز به رشته تحریر در آورده است، اما کتاب «صحیح» که نام کاملش: «الجامع المسند الصحیح المختصر من أمور رسول الله و سننه و آیامه» می‌باشد، شهرت و مقام خاصی دارد، که باتفاق مسلمانان، صحیح‌ترین کتاب بعد از قرآن کریم می‌باشد، امام بخاری در مدت ۱۶ سال تلاش و زحمت فراوان از میان ششصد هزار احادیثی که حفظ داشت انتخاب و تألیف نمود.

امام بخاری می‌گوید: هر حدیثی را که می‌خواستم در کتابم بنویسم ابتدا غسل می‌کردم و دو رکعت نماز می‌خواندم سپس استخاره می‌کردم، آنگاه بعد از اینکه به صحت آن یقین می‌کردم، آن را در کتاب «صحیح» ثبت می‌نمودم.

در عصر امام بخاری کتاب‌های مختلفی در متن حدیث تألیف شده بود، اما اکثر آن کتاب‌ها شامل احادیث صحیح و ضعیف بود، روزی امام اسحاق بن راهویه، استاد امام

بخاری خطاب به شاگردانش فرمود: چه خوب بود اگر احادیث صحیح رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم را در کتابی مختصر جمع آوری می کردید. بنابراین، این سخن توجه امام بخاری را جلب نمود، لذا تصمیم گرفت که کتابی مختصر که فقط حاوی احادیث صحیح باشد، جمع آوری نماید. همچنین امام بخاری شبی در خواب می بیند که روبروی رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم ایستاده و با یک بادبزی حشرات را از ایشان دور می کند، آنگاه از معبرین؛ تعبیر خوابش را پرسید، آن ها گفتند که شما احادیث ساختگی و دروغ را از رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم دور می کنید. سرانجام این خواب نیز اراده اش را مصمم تر نمود؛ و کتاب صحیح را تألیف کرد.

ترتیب صحیح بخاری:

امام بخاری کتاب صحیح را به کتب، و کتب را ابواب مختلف تقسیم نموده است، کتاب صحیح بخاری شامل ۹۷ کتاب و ۳۴۵۰ باب می باشد. امام کتابش را به کتاب (بدء الوحی) آغاز کرده، سپس کتاب ایمان، بعد کتاب طهارت، آنگاه نماز، بعدش زکات، سپس روزه، بعد حج ذکر نموده است. سپس کتاب بیوع (معاملات) را آورده، بعد از معاملات مرافعات: شهادات، صلح، وصیت، وقف، جهاد، ذکر کرده است. آنگاه برخی ابواب غیر فقهی مانند: آغاز آفرینش، داستان زندگی پیامبران، بهشت و دوزخ، سپس مناقب قریش و فضیلت اصحاب پیامبر ذکر کرده است. بعد از آن سیرت و غزوه های پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم آورده، و بعد از آن کتاب تفسیر ذکر نموده است.

سپس به فقه برگشته و کتاب نکاح، طلاق، و نفقه ذکر کرده، سپس کتاب خوراکی ها، بعد نوشیدنی ها، و بعد از آن کتاب طب، سپس کتاب ادب، و استئذان (اجازه) ذکر کرده، سپس کتاب نذور و کفارات، بعد کتاب حدود آورده، و سپس کتاب تعبیر خواب، و بعد

کتاب فتن، بعد کتاب اعتصام به کتاب و سنت ذکر نموده و در اخیر با کتاب توحید کتابش را به پایان رسانده است.

گفتنی است که برحسب اختلاف نسخه‌های صحیح بخاری، در تقدیم و تأخیر برخی کتب و ابواب اختلاف وجود دارد.

امام بخاری گاهی در یک باب حدیثی را بصورت مختصر ذکر می‌کند سپس در جای دیگر همان حدیث را بصورت کامل و مطول می‌آورد، و برخی از احادیث را برای استدلال مسائل فقهی در جاهای مختلف تکرار می‌نماید که این خودش نمایانگر دانش و فقه امام بخاری است.

همچنین در صحیح بخاری احادیثی بصورت معلق آورده شده است، و در اصطلاح محدثین حدیث معلق به احادیثی می‌گویند که از ابتدای سندش، یک راوی یا بیشتر حذف شده باشد.

امام حافظ ابن حجر عسقلانی شارح صحیح بخاری می‌نویسد: احادیث معلق در صحیح بخاری به دو بخش تقسیم می‌شوند:

- ۱) احادیث معلقی که امام بخاری آن‌ها را در ابواب دیگر از همین کتاب صحیح به صورت مسند و موصول آورده است (که تعدادشان ۱۱۸۱ حدیث می‌باشد).
- ۲) احادیث معلقی که در ابواب دیگر به صورت موصول و مسند نیامده است (و تعداد آن‌ها ۱۶۰ حدیث می‌باشد) و خود این بخش به دو دسته تقسیم می‌شود:
 - ۱- آنچه که با صیغه جزم (مانند: قال و روی) آورده، - که این روایات به آن کسانی که نسبت داده شده صحیح است، - بنابراین برخی از آن‌ها بر شرط خود بخاری، و یا کمتر از شرط وی هستند، و ممکن هست نزد دیگران صحیح و یا حسن باشد.

و همچنین احتمال ضعف نیز وجود دارد.

۲- آنچه با صیغه‌ی تمریض (مانند: قیل روی) آورده است که این نوع روایات ممکن است صحیح یا حسن باشند هرچند که بر شرط بخاری نیستند، و ممکن است ضعیف باشند.

و قابل ذکر است که احادیث معلق جز اصل کتاب به شمار نمی‌آید، بلکه امام بخاری این‌ها را برای استشهاد یا توضیح حدیث و یا ترجیح حدیثی بر حدیث دیگر آورده است. امام ابن صلاح در کتاب «مقدمه‌ی علوم حدیث» تعداد احادیث صحیح بخاری ۷۲۷۵ حدیث (با تکرار) و بدون تکرار ۴۰۰۰ هزار حدیث ذکر نموده و امام محیی الدین نووی نیز در کتاب «تقریب» از همین رای تبعیت نموده است.

اما حافظ ابن حجر عسقلانی از آنجائی که صحیح بخاری را شرح داده است، یک شمارش دقیق‌تری ارائه نموده است.

وی می‌گوید: تمام احادیث بخاری با تکرار ۷۳۹۷ حدیث می‌باشند، و تمام احادیث معلق در صحیح بخاری ۱۳۴۱ حدیث است که بیشتر تکراری هستند، و تمام روایات معلق مرفوعی که در جاهای دیگر کتاب با سند موصول ذکر نشده ۱۶۰ حدیث است که آن‌ها را در کتاب «تغلیق التعلیق» با اسناد متصل آورده‌ام، و تعداد متابعات در صحیح بخاری ۳۴۱ حدیث می‌باشد.

بنابراین تمامی احادیث بخاری با شمارش احادیث مکرر ۹۰۸۲ حدیث می‌باشند.

شرح صحیح بخاری:

علمای اسلام به کتاب «صحیح بخاری» اهتمام ویژه‌ای داده‌اند، بر این کتاب عظیم بیش از ۸۰ شرح نوشته شده است، که مهم‌ترین آن‌ها:

۱- فتح الباری شرح صحیح البخاری، تألیف امام حافظ ابن حجر عسقلانی (ت: ۸۵۲هـ) است.

۲- عمدة القاری شرح صحیح البخاری، تألیف امام بدرالدین محمود عینی (ت: ۸۵۵) است.

مختصر صحیح بخاری:

تعداد زیادی از علما و محدثین کتاب صحیح بخاری را اختصار نموده‌اند، که معروفترین آنها:

- ۱- مختصر بخاری، تألیف امام عبد الله بن سعد بن ابی جمره الاندلسی است.
- ۲- مختصر بخاری (التجريد الصحيح) تألیف امام زین الدین احمد بن عبداللطیف زبیدی است، که خوشبختانه توسط دوست عزیزمان آقای عبدالقادر ترشابی ترجمه و چاپ شده، و اکنون چاپ مجدد آن با مراجعه و تصحیح اینجانب زیر چاپ می‌باشد.

وفات:

امام بخاری در سن ۶۲ سالگی در شب عید فطر سال ۲۵۶ هجری در قریه خرتنگ از توابع سمرقند چشم از جهان فرو بست و در همانجا به خاک سپرده شد.

«ولد في صدق وعاش حميدا ومات في نور»

این گفته برحسب حروف ابجد بیانگر سال ولادت، عمر، و سال وفات می‌باشد. (تعداد حروف صدق: ۱۹۴، حمید: ۶۲، و نور: ۲۵۶ می‌باشد).

۲- امام مسلم نیشاپوری

امام ابو الحسین مسلم بن حجاج بن مسلم قشیری نیشاپوری، در سال ۲۰۴ هجری در نیشاپور چشم به دنیا گشود.

در سن کودکی آغاز به فراگیری و تحصیل علوم نمود، واز محضر دانشمندان فراوانی کسب فیض نمود، پس از فراگیری علوم از محضر علماء و اساتید نیشاپور به اقطار جهان جهت فراگیری علوم حدیث مسافرت واز شیوخ ذیل اخذ حدیث کرد:

شیوخ امام مسلم:

- ۱- امام محمد بن اسماعیل بخاری (ت: ۲۵۶هـ).
- ۲- یحیی بن معین (ت: ۲۲۴هـ).
- ۳- ابوبکر بن ابی شیبہ (ت: ۲۳۵هـ).
- ۴- عثمان بن ابی شیبہ (ت: ۲۳۹هـ).
- ۵- قتیبہ بن سعید (ت: ۲۴۰هـ).
- ۶- امام احمد بن حنبل (ت: ۲۴۱هـ).
- ۷- حرمله بن یحیی (ت: ۲۴۴هـ).
- ۸- محمد بن مثنی (ت: ۲۵۲هـ).

شاگردان ایشان:

صیت و آوازه امام مسلم به گوش خاص و عام رسید، لذا طالبان حدیث و تشنگان میراث محمدی از گوشه و اطراف سرزمین پهناور اسلام برای شنیدن و روایت حدیث به محضر امام می آمدند، افراد بی شماری از مجلس درس امام فیض بردند، حتی برخی از

ائمه واقران ایشان نیز از وی حدیث روایت کرده‌اند، ما تعدادی از شاگردان امام در را اینجا ذکر می‌نماییم:

- ۱- ابو عیسیٰ ترمذی (ت: ۲۷۹هـ).
- ۲- ابو حاتم رازی (ت:).
- ۳- ابوبکر محمد بن اسحاق ابن خزیمه (ت: ۳۱۱هـ)
- ۴- موسی بن هارون (ت:).
- ۵- ابو عوانه یعقوب بن اسحاق اسفرائینی
- ۶- یحیی بن صاعد (ت:).
- ۷- ابراهیم بن محمد بن سفیان (ت: ۳۰۸هـ).
- ۸- ابراهیم بن ابی طالب

تألیفات:

امام مسلم خدمات شایانی برای اسلام، بخصوص در زمینه جمع‌آوری احادیث انجام داده است، و کتاب‌های مهمی در حدیث و علوم حدیث تألیف نموده که مهمترین آنها: (الجامع الصحیح) «صحیح مسلم» می‌باشد.

کتاب‌های دیگر ایشان عبارتند از:

- ۱- کتاب العلل
- ۲- کتاب الأسماء والکنی
- ۳- کتاب الأقربان
- ۴- کتاب المخضرمین
- ۵- کتاب من لیس له إلا راو واحد.
- ۶- کتاب اولاد الصحابة
- ۷- کتاب المسند الكبير

۸- کتاب الجامع الکبیر

۹- کتاب التمییز

۱۰- کتاب طبقات التابعین.

صحیح امام مسلم و ویژگی های آن:

کتاب امام مسلم دومین کتاب صحیح به شمار می آید، صحیح بخاری و صحیح مسلم صحیح ترین کتاب بعد از قرآن کریم می باشد که امت اسلام صحیح بودنش را پذیرفته است.

امام مسلم در انتخاب احادیث و رجال دقت خاصی بکار برده است، حتی سعی نموده اختلاف الفاظ راویان نیز بیان نماید، و این کتاب عظیم را از میان هزاران روایات برگزیند. امام مسلم می فرماید: «این کتاب صحیح را از میان سیصد هزار حدیث انتخاب نموده ام».

از ویژگی های صحیح مسلم اینست که تمام متون و طرق حدیث را یک جا ذکر می نماید، و آن ها را در ابواب مختلف جدا جدا نمی سازد، چنان که امام بخاری انجام داده است، و همچنین احادیث را تکرار نمی کند، مگر به ندرت؛ مثلاً برای اضافه ای که در سند یا متن حدیث وجود داشته باشد.

همچنین از ویژگی های دیگرش اینست که امام مسلم در انتخاب الفاظ دقت زیادی بخرج داده، و سعی نموده الفاظ راویان را ذکر نماید حتی در بیان صیغه ی روایت که آیا بلفظ «أخبرنا» یا «حدثنا» است. و اگر گروهی یک حدیث را روایت کرده اند هر کدام برای بیان الفاظ حیث و صیغه ی تحدیث چه الفاظی بکار برده اند، و این لفظ ذکر شده مثلاً لفظ کدام یک از راویان می باشد.

همچنین امام مسلم بشدت کوشیده است که بعد از مقدمه‌ی کتاب بجز احادیث مسند و مرفوع چیز دیگر از اقوال صحابه یا تابعین ذکر ننماید، و در کتابش احادیث «معلق» نیز نیاورده است.

شایان ذکر است که امام مسلم برای کتاب صحیح تراجم ابواب قرار نداده بلکه احادیث متلق به هر موضوع را یکجا جمع‌آوری کرده است، اما شارحان کتاب صحیح برایش عنوان کتاب‌ها و ابواب قرار داده‌اند، و بهترین کسی برای صحیح مسلم، کتاب و ابواب قرار داده امام محیی الدین نووی می‌باشد.

تعداد احادیث صحیح مسلم ۴۰۰۰ هزار حدیث می‌باشد.

شرح صحیح مسلم:

همچنانکه علمای اسلام به صحیح بخاری توجه خاصی داشته‌اند، به صحیح امام مسلم نیز از نظر شرح، اختصار، و بیان مسائل فقهی‌اش توجه ویژه‌ای نموده‌اند. از شرح‌های مشهور بر این کتاب:

- ۱- «المعلم فی شرح کتاب مسلم» تألیف امام ابو عبد الله مازری است.
- ۲- «اکمال المعلم فی شرح صحیح مسلم» تألیف قاضی عیاض
- ۳- «المنهاج فی شرح صحیح مسلم بن الحجاج» تألیف امام محیی الدین نووی است که کاملترین و بهترین شرح صحیح مسلم به شمار می‌آید.
- ۴- «المفهم شرح صحیح مسلم» تألیف شیخ مشایخ ما امام

مختصر صحیح مسلم:

عده‌ای از علما کتاب صحیح امام مسلم را اختصار نموده‌اند، که در اینجا می‌توان به برخی از آنها اشاره نمود:

- ۱- مختصر امام ابو عبد الله شرف الدین مرسی.

- ۲- مختصر امام احمد بن عمر قرطبی، و خود امام قرطبی این مختصر را شرح داده و آن را «المفهم لما أشکل من تلخیص صحیح مسلم» نامیده است.
- ۳- مختصر امام زکی الدین عبدالعظیم منذری، بر این کتاب توسط امام صدیق حسن خان قنوجی شرحی بنام «السراج الوهاج» نوشته شده است. کتاب مختصر امام منذری توسط محدث عصر علامه آلبانی تحقیق و چاپ شده، که ان شاء الله در آینده نزدیک ترجمه‌ی فارسی آن در دسترس محبان حدیث نبوی قرار خواهد گرفت.

وفات:

امام مسلم، عصر یک شنبه، ماه رجب سال ۲۶۱ هجری در سن ۵۷ سالگی چشم از جهان فرو بست و در نصرآباد نیشاپور به خاک سپرده شد.

تاریخ نویسان داستان عجیبی در باره‌ی سبب وفات ایشان نوشته‌اند، می‌گویند: مجلس مذاکره حدیث برپا بود از امام مسلم در باره یک حدیثی پرسیده شد، امام در همان مجلس آن حدیث را ندانست، آنگاه به منزل رفت و به جستجوی آن حدیث در کتاب‌هایش پرداخت، و کیسه‌ای از خرما نزدش گذاشته شده بود؛ همچنان که غرق مطالعه و جستجوی حدیث بود خرماها را نیز یکی یکی تناول می‌کرد تا اینکه خرماها تمام گردید و آن حدیث مورد نظر را نیز یافت، و خوردن این خرما بیش از اندازه سبب وفات ایشان گردید.

۳- امام ابو داود سجستانی (سیستانی)

امام سلیمان بن اشعث ابو داود سجستانی در سال ۲۰۲ هجری در سیستان چشم به دنیا گشود.

امام ابو داود از کودکی شیفته علم حدیث بود، لذا از محضر علما و دانشمندان شهر خود کسب فیض نمود.

سپس برای تحصیل دانش و جمع‌آوری حدیث به شهرهای عراق، حجاز، مصر، شام و خراسان سفر کرد، در این سفرها از پیشوایان علم حدیث، اخذ حدیث کرد.

شیوخ امام:

- ۱- امام احمد بن حنبل
- ۲- یحیی بن معین
- ۳- قتیبہ بن سعید
- ۴- عثمان بن ابی شیبہ
- ۵- عبد الله بن رجاء
- ۶- ابوالولید طيالسی
- ۷- مسلم بن ابراهیم
- ۸- ابراهیم بن بشار
- ۹- اسحاق بن راهویه
- ۱۰- عبد الله بن مسلمہ قعنبی
- ۱۱- سلیمان بن حرب.

شاگردان امام:

- ۱- ابو عیسیٰ ترمذی
- ۲- ابو عبد الرحمن نسایی
- ۳- ابوبکر عبد الله بن ابی داود (پسرش)
- ۴- ابو عوانه یعقوب اسفرائینی
- ۵- ابو علی محمد بن علی لؤلؤی
- ۶- محمد بن ابی بکر بن داسه
- ۷- محمد بن علی بن عثمان آجری
- ۸- ابوبکر ابن ابی الدنیا
- ۹- ابو سعید بن الأعرابی
- ۱۰- احمد بن علی بن حسن بصری
- ۱۱- محمد بن جعفر فریابی.

تألیفات:

امام ابوداود در زمینه جمع آوری احادیث زحمات فراوانی متحمل گردید، و آثار زیادی از خود بجای گذاشت که مهمترین آنها کتاب گرانقدرش: «سنن ابوداود» می باشد، آثار دیگر امام عبارتند از:

- ۱- کتاب المراسیل
- ۲- مسائل الامام احمد
- ۳- کتاب القدر
- ۴- الناسخ والمنسوخ
- ۵- کتاب الزهد
- ۶- اخبار الخوارج

۷- فضائل الأعمال.

سنن أبی داود:

امام ابو داود کتابش را «السنن» نامیده است، و برای جمع آوریش بیش از ده سال از عمرش را در این راه صرف نمود، و برخی از علما می گویند که ابو داود اولین فردی است که کتاب السنن را جمع آوری نموده است.

و در اصطلاح محدثین «السنن» به کتابی اطلاق می شود که برحسب ابواب فقه؛ طهارت، نماز و زکات ... مرتب شده باشد.

امام ابو داود در نامه ای که برای اهل مکه نوشته است منهج و روش خود را در جمع آوری کتاب «السنن» بیان نموده است.

امام در این رساله می فرماید: من حدود پانصد هزار حدیث رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم را نوشته ام، که از میان آن ها ۴۸۰۰ حدیث را برگزیده، و در این کتابم قرار داده ام، در این کتاب احادیث صحیح و آنچه به آن شباهت، یا نزدیکی دارد - (حدیث حسن) - آورده ام، و حدیثی که علما برترک آن اجماع داشته باشند در این کتاب نیآورده ام، و هرگاه حدیثی ذکر نمایم که در آن سستی و ضعف شدید وجود داشته باشد، بیان می کنم، و احادیثی که در موردش چیزی نگفته ام صالح می باشند.

همچنانکه گفتیم امام ابو داود کتابش را به کتب، و آنگاه کتب را به ابواب تقسیم نموده است، شمار کتاب هایش ۳۵ کتاب می باشد، و تعداد ابوابش ۱۸۷۱ باب است.

شمار تمام احادیث کتاب ۴۸۰۰ حدیث می باشد، برخی تعداد آن را ۵۲۷۴ حدیث ذکر کرده اند، و این برمی گردد به این که برخی حدیث مکرر را یک حدیث و برخی دیگر دو حدیث یا بیشتر به شمار می آورند.

گفتنی است که محدث عصر علامه آل بانی کتاب سنن ابی داود را به دو بخش «صحیح سنن ابی داود» و «ضعیف سنن ابی داود» تقسیم نموده است.

شرح سنن ابی داود:

بر کتاب سنن ابوداود شرح‌های زیادی نوشته شده است، که مهمترین و مشهورترین آنها:

- ۱- «معالم السنن» تألیف امام ابوسلیمان احمد بن ابراهیم خطابی.
- ۲- «عون المعبود» تألیف علامه‌ی محدث عظیم آبادی است.

مختصر و تهذیب سنن ابی داود:

امام عبد العظیم منذری کتاب سنن را اختصار نموده، و امام ابن قیم این مختصر را تهذیب و شرح کرده است.

وفات:

امام ابو داود بعد از یک عمر تلاش و خدمت برای اسلام، در سن ۷۳ سالگی در سال ۲۷۵ هجری در بصره چشم از دار فانی فرو بست و به دار باقی شتافت.

۴- امام ابو عیسی ترمذی

امام ابو عیسی محمد بن عیسی بن سوره ترمذی، در سال ۲۰۹ هجری در ترمذ چشم به جهان گشود، از سنین کودکی فراگیری علم را آغاز نمود، لذا از محضر علمای شهر خود استفاده کرد، آنگاه برای کسب دانش بیشتر و جمع‌آوری احادیث به اقطار جهان مسافرت کرد.

امام ترمذی از نظر وسعت علم و حافظه نابغه بود، امام ابن حجر عسقلانی در کتاب «تهذیب التهذیب» از امام ترمذی حکایت می‌کند: در مسیر راه مکه بودم، و از یکی از محدثین دو جزء حدیث نوشته بوده‌ام، اتفاقاً گذار همان محدث به آنجا افتاد، خواستم که آن احادیث را از زبان خود استاد بشنوم، لذا به گمان این که آن دو جزء با خود دارم به محضرش رسیدم، در صورتی که من چیز دیگر برداشته بودم، و از استاد تقاضای سماع آن احادیث نمودم، ایشان موافقت کردند، و گفتند: من می‌خوانم شما با نوشته‌هایت مطابقت دهید، و شروع به خواندن کرد، ناگهان متوجه شد که برگه‌های سفید و ننوشته در دست دارم، ناراحت شد و گفت: آیا مرا مسخره می‌کنی؟! عرض کردم: خیر، من این‌ها را از بر دارم. گفت: آیا پیش از آمدن به اینجا آن‌ها را یاد کرده‌ای؟! عرض کردم: خیر. سپس گفتم: احادیثی دیگر برایم بخوان، آنگاه وی چهل حدیث از روایات غریبش بریم خواند، سپس گفت: حالا این‌ها بخوان، من آن‌ها را از اول تا آخرش برایش خواندم، در پایان گفت: کسی مثل شما ندیده‌ام.

شیوخ امام:

امام ترمذی از محضر علمای و دانشمندان مشهور کسب فیض نمود، مانند:

۱- امام محمد بن اسماعیل بخاری

۲- امام مسلم بن حجاج نیشاپوری

- ۳- امام ابوداود سیستانی
- ۴- امام اسحاق بن راهویه
- ۵- قتیبہ بن سعید
- ۶- محمد بن بشار
- ۷- علی بن حجر
- ۸- سدید بن نصر
- ۹- ابو مصعب احمد بن ابی بکرزهری
- ۱۰- اسماعیل بن موسی فزاری

شاگردان امام:

امام ترمذی یکی از دانشمندان و حفاظ حدیث به شمار می آید، و خلق بسیاری از محضر ایشان استفاده برده اند، که مشهورترین آنها:

- ۱- حسین بن یوسف فربری
 - ۲- هیثم بن کلیب شاشی
 - ۳- ابو العباس محمد بن احمد محبوبی
 - ۴- مکحول بن فضل نسفی
 - ۵- ابو جعفر محمد بن احمد نسفی
 - ۶- حماد بن شاکر
- می باشند.

تألیفات:

امام ترمذی کتاب های بسیاری در علم حدیث تألیف نمود که مهمترین و معروفترین آنها کتاب:

(الجامع) یا (سنن ترمذی) می باشد.

امام ترمذی در باره کتاب «جامع» می گوید: کتابم را به علمای حجاز، عراق و خراسان عرضه کردم، همه‌ی آن‌ها به آن راضی شده، و آن را نیکو شمردند، و کسی که در خانه‌اش این کتاب وجود داشته باشد، گویا که در خانه‌اش پیامبری است که سخن می گوید. کتاب‌های دیگر امام عبارتند از:

- ۱- کتاب العلل
- ۲- کتاب التاریخ
- ۳- کتاب الشمائل
- ۴- کتاب الزهد
- ۵- کتاب الأسماء والکنی.

جامع یا سنن ترمذی:

کتاب امام ترمذی یکی از مهمترین کتاب‌های معتبر حدیث به شمار می آید، امام ترمذی هنگامی که از تألیف کتابش فراغت یافت آن را بر علمای عصرش در حجاز، عراق، و خراسان که مهد علم و دانش بود عرضه نمود و همگی کتابش را پسندیدند. امام ترمذی در کتاب «جامع» یا «سنن» خود را فقط ملزم به روایات صحیح، نکرده؛ بلکه احادیث صحیح و حسن و ضعیف و غریب نیز آورده، و روایات معلل نیز برای بیان کردن علتش روایت کرده است.

اما امام ترمذی سعی که هیچ حدیثی را ذکر نکند؛ مگر این که فقیهی از فقها به آن عمل نموده باشد، و نزد علما قابل احتجاج باشد.

کسی که کتاب جامع ترمذی را مطالعه نماید وسعت علم و فقه امام را در می یابد. امام ترمذی کتابش را به بهترین وجه مرتب ساخته، مذاهب فقهی علما و نحوه‌ی استدلال به حدیث را نیز ذکر کرده است، همچنین فواید و مسائل مربوط به جرح و تعدیل و علل نیز بیان کرده است.

پاره ای از احادیث کتابش از طرف بعضی از حفاظ و ناقدین حدیث مانند ابن جوزی و غیره مورد انتقاد شدید قرار گرفته، تا جای که حدود ۳۰ را موضوع دانسته‌اند، اما امام جلال الدین سیوطی مجدد و محدث قرن نهم هجری از آن‌ها بشدت دفاع نموده است، و قابل ذکر است که اکثر این احادیث در باب فضایل می‌باشد، و علامه آلبنی نیز کتاب را به دو بخش صحیح و ضعیف تقسیم نموده است.

شرح جامع ترمذی:

- بسیاری از علما این کتاب گهر بار را شرح داده‌اند، برخی از این شرح‌ها عبارتند از:
- ۱- عارضة الأحوذی فی شرح سنن الترمذی تألیف امام ابوبکر ابن العربی (متوفای: ۵۴۳هـ)
 - ۲- قوت المغتذی علی جامع الترمذی تألیف امام حافظ جلال الدین سیوطی (متوفای: ۹۱۱هـ)
 - ۳- تحفة الأحوذی شرح جامع الترمذی تألیف علامه ی محدث عبدالرحمن مبارکفوری (متوفای: هـ)

وفات:

امام ترمذی در اواخر عمر نابینا گردید، و بعد از یک عمر خدمت برای دین اسلام، در شب دوشنبه ۱۳ ماه رجب سال ۲۷۹ هجری در سن ۷۰ سالگی در شهر ترمذ به دارباقی شتافت.

۵- امام ابو عبد الرحمن نسائی

امام ابو عبدالرحمن احمد بن شعیب بن علی نسائی، در سال ۲۱۴ یا ۲۱۵ هجری در شهر نسا از توابع خراسان متولد گردید، او ابتدا در شهر خود قرآن کریم را حفظ نمود و مبادی علوم شرعی را بر مشایخ آنجا فرا گرفت، و هنوز به سن پانزده سالگی نرسیده بود که برای کسب علم حدیث به سرزمین‌های حجاز، عراق، شام، و مصر سفر کرد، و از علما و پیشوایان بزرگ آنجا اخذ حدیث نمود.

و در علم حدیث و روایت سرآمد عصر خود گردید.

امام دارقطنی می‌گوید: ایشان فقیه‌ترین مشایخ مصر در زمان خود، و داناترین شان به حدیث و علم رجال بود.

شیوخ امام:

- ۱- امام ابو داود سیستانی
- ۲- امام ابو عیسی ترمذی
- ۳- ابراهیم بن یعقوب جوزجانی
- ۴- اسحاق بن راهویه
- ۵- اسحاق بن ابراهیم
- ۶- حارث بن مسکین
- ۷- علی بن خشرم
- ۸- علی بن حجر
- ۹- قتیبہ بن سعید
- ۱۰- محمد بن بشار

شاگردان:

امام نسائی محدث و امام عصر خود بود، و افراد بیشماری از وی کسب دانش نموده‌اند، که برخی از آن‌ها را ذکر می‌نماییم:

- ۱- امام ابو القاسم طبرانی
- ۲- امام ابو جعفر طحاوی
- ۳- ابراهیم بن محمد بن سنان
- ۴- ابوبکر احمد بن اسحاق ابن سنی
- ۵- ابو بشر دولابی
- ۶- ابو جعفر احمد بن محمد نحاس نحوی
- ۷- ابو علی نیشاپوری
- ۸- حسن بن خضر اسیوطی
- ۹- محمد بن معاویه اندلسی
- ۱۰- محمد بن هارون بن شعیب.

تألیفات:

امام نسائی کتاب‌های گرانهای را از خود بجای گذاشته است که مهمترین آن‌ها «المجتبی» یا «سنن (صغری) نسائی» می‌باشد.

کتاب‌های دیگر امام:

- ۱- سنن کبری
- ۲- خصائص امیر المومنین علی
- ۳- کتاب الکنی
- ۴- ضعفاء والمتروکین
- ۵- فضائل الصحابه

۶- مناسک الحج.

سنن نسائی:

امام نسایی هنگامی که از تألیف کتاب «السنن الکبری» فراغت یافت، آن را به امیر شهر رمله اهداء نمود، امیر پرسید: آیا تمام آنچه در این کتاب وجود دارد صحیح می باشد؟ امام گفت: در آن صحیح و حسن و آنچه که به این دو نزدیک است وجود دارد. امیر افزود: احادیث صحیح را از غیر صحیح برایم مشخص کن. آنگاه امام نسایی کتاب «السنن الصغری» را تألیف نمود و آن را «المجتبی» نامید.

امام نسایی در انتخاب احادیث این کتاب بسیار دقت نموده، وبا کنجکاوی و احتیاط شدید نوشته است. تا جایی که عده ای از علما معتقدند که رتبه ی سنن نسایی بعد از صحیحین می باشد، چون که احادیث ضعیف، خیلی کم در آن یافت می شود. تقریباً حدود ده حدیث از طرف ابن جوزی مورد انتقاد قرار گرفته، که امام سیوطی آن ها را پاسخ داده است.

محدث ناصر الدین آلبانی نیز کتاب نسایی را به دو بخش صحیح و ضعیف تقسیم نموده است.

شرح سنن نسایی:

هرچند بر کتاب سنن امام نسایی مانند سایر کتاب های سنن شرح مفصل نوشته نشده، ولی می توانیم برخی از شروح آن را ذکر نماییم:

- ۱- زهر الربی علی المجتبی تألیف امام جلال الدین سیوطی
- ۲- تعلیقات و شرح سندی، تألیف علامه ابوالحسن محمد بن عبد الهادی سندی (متوفای: ۱۱۳۸هـ)

۳- تعلیقات السلفیه تألیف شیخ مشایخ ما علامه عطا الله فوجیانی (متوفای: هـ)

وفات:

امام نسائی در سن ۸۸ یا ۸۹ سالگی در سال ۳۰۳ هجری در مکه در گذشت، اما امام ذهبی می گوید: درست این است که در رمله (فسطین) وفات نموده است.

۶- امام ابن ماجه قزوینی

امام ابو عبد الله محمد بن یزید بن عبد الله بن ماجه قزوینی، در سال ۲۰۷ هجری در قزوین چشم به دنیا گشود، و از سنین کودکی شیفته علم و دانش بود، و بعد از فراگیری علم حدیث از مشایخ شهر خود به سرزمین های حجاز، عراق، کوفه، بصره، شام و مصر مسافرت کرد، و از محضر مشایخ و حفاظ حدیث کسب فیض نمود، و از آن ها حدیث نوشت، تا اینکه خودش امامی از ائمه حدیث گردید.

شیوخ امام:

- ۱- ابوبکر بن ابی شیبه
- ۲- عثمان بن ابی شیبه
- ۳- محمد بن عبد الله بن نمیر
- ۴- هشام بن عمار
- ۵- علی بن محمد طنافسی
- ۶- جباره بن مغلس
- ۷- مصعب بن عبد الله زبیری.
- ۸- سوید بن سعید
- ۹- عبد الرحمن بن عبد الرحیم دحیم
- ۱۰- ابو مصعب زهری.

شاگردان امام:

- ۱- أبو الحسن علی بن ابراهیم القطان
- ۲- محمد بن عیسی الأبهری

۳- أبو الطیب احمد بن روح البغدادی

۴- أبو عمرو احمد بن محمد بن

۵- حکیم المدینی

۶- سلیمان بن یزید الفامی.

تألیفات:

امام ابن ماجه در تفسیر، تاریخ و حدیث کتاب‌های را تألیف کرد که عبارتند از:

۱- سنن ابن ماجه

۲- تفسیر القرآن الکریم

۳- کتاب التاریخ

مهمترین کتاب ایشان که بدست ما رسیده کتاب «السنن» می باشد که ششمین کتاب از کتب حدیث به شمار می آید.

کتاب سنن ابن ماجه:

کتاب سنن برترتیب ابواب فقهی نوشته شده است؛ اما امام ابن ماجه پیش از آغاز ابواب طهارت، ابوابی بعنوان مقدمه ذکر نموده که نخست از باب اتباع سنت رسول الله صلی الله علیه وسلم شروع کرده، وبعد احادیثی در باره اهمیت وحجیت سنت، وجوب عمل به آن آورده است.

امام ذهبی در سیر اعلام النبلاء می گوید:

کتاب سنن دارای ۳۲ کتاب، و ۱۵۰۰ باب،

و ۴۰۰۰ حدیث می باشد.

گفتنی است که تعداد احادیث برحسب شمارش و چاپ تحقیق شده توسط محمد

فؤاد عبد الباقي ۴۳۴۱ حدیث می باشد.

سنن امام ابن ماجه شامل احادیث صحیح، حسن و ضعیف (و نیز برخی روایات منکر و موضوع) می باشد.

بخاطر وجود برخی از روایات غیر صحیح، امام مزى گفته است: هر روایتی که امام ابن ماجه آورده باشد که بقیه کتب خمس ذکر نکرده باشند؛ ضعیف است. ولی امام حافظ ابن حجر عسقلانی تعقیب بر این رای می گوید: این کلام امام مزى قابل پذیرفتن نیست زیرا که امام ابن ماجه احادیث بسیاری را به تنهای (متفرد از خمس) ذکر کرده، که صحیح می باشد.

حافظ شهاب الدین بوصیری (متوفی ۸۴۰هـ) کتابی را بنام «مصباح الزجاجة فی زوائد ابن ماجه» تألیف نمود که در آن تمام آن احادیثی که ابن ماجه از بقیه کتب خمس متفرد شده آورده است و در باره هر کدام از آن روایات از لحاظ صحیح یا حسن و یا ضعیف بودنش سخن گفته است.

همچنین علامه محدث عصر محمد ناصر الدین آلبنی کتاب سنن ابن ماجه را به دو بخش صحیح ابن ماجه، و ضعیف ابن ماجه تقسیم نموده است.

چاپ و شرح سنن ابن ماجه:

- کتاب سنن ابن ماجه توسط محمد فؤاد عبد الباقي در دو جلد چاپ شده است .
- ۱- از مشهورترین شرح آن شرح امام جلال الدین سیوطی (متوفی ۹۹۱هـ) بنام «مصباح الزجاجة علی ابن ماجه» می باشد.
 - ۲- همچنین شیخ ابو الحسن بن عبد الهادی سندی مدنی (متوفی ۱۳۸هـ) شرحی بنام «کفایه الحاجه فی شرح ابن ماجه» نوشته است.

وفات:

امام ابن ماجه بعد از مدت ها کوشش و تلاش در راه اسلام و جمع آوری احادیث نبوی، سر انجام در سن ۶۴ سالگی، در روز دوشنبه ۲۲ ماه رمضان سال ۲۷۳ هجری دار فانی را

وداع گفت و به سرای باقی شتافت.

به زودی منتشر می شود:

سیاه دانه داروی شفابخش

تألیف:

دکتر حسین تاجی گله داری

زمزم آب شفابخش

تألیف:

دکتر حسین تاجی گله داری